

جغرافیای انتخابات

«با نگاهی به دوازده دوره انتخابات ریاست جمهوری

در جمهوری اسلامی ایران»

علی صادقی^۱

یکی از ویژگی‌های اساسی نظام‌های مردمی و مردم سالار، مشارکت مردم در فرآیند انتخاب نخبگان سیاسی جامعه است. اندیشمندان جامعه‌شناسی، مشارکت سیاسی را «شرکت در فرآیندهای سیاسی که به گزینش رهبران سیاسی منجر می‌شود و سیاست عمومی را تعیین می‌کند یا بر آن اثر می‌گذارد»، تعریف کرده‌اند. دایره‌المعارف علوم اجتماعی، مشارکت سیاسی را عبارت از: فعالیت‌های داوطلبانه‌ای می‌داند که اعضای یک جامعه در انتخاب حکام به طور مستقیم یا غیرمستقیم و در شکل‌گیری سیاست‌های عمومی انجام می‌دهند.

از این رو، انتخابات مهم‌ترین، بارزترین و قابل اندازه‌گیری‌ترین نوع مشارکت سیاسی افراد در عرصه سیاسی جامعه است. انتخابات از یک سو پایه‌های اجتماعی قدرت سیاسی را نشان می‌دهد و از سوی دیگر ملاک مناسبی برای ارزیابی توزیع قدرت در جامعه است. از آنجاییکه دانش جغرافیا، علم بررسی روابط متقابل انسان و محیط و اثرگذاری متقابل این دو تعریف می‌شود، بدون تردید انتخاب افراد و شخصیت‌های انسانی در نهادهای تصمیم‌ساز و به عنوان تصمیم‌گیرندگان اداره فضای جغرافیای (محیط) از موضوعات مهم مورد بررسی در دانش جغرافیا محسوب می‌شود. علاوه بر آن، شرایط جغرافیایی، محیطی و ویژگی‌های انسانی مختلف شکل گرفته در هر فضای جغرافیایی، همواره بر گزینه منتخب

۱ - دکتری جغرافیای سیاسی و سردبیر فصلنامه «پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی»

توسط ساکنان نواحی اثرگذار بوده است. از این رو طی دهه‌های گذشته توجه به انتخابات و دموکراسی و توسعه و اثربخشی آن در سراسر جهان، «جغرافیای انتخابات» را بعنوان شکوفاترین گرایش در یکی از شاخه‌های جغرافیا یعنی جغرافیای سیاسی قرار داده است. عبارت دیگر، جغرافیای انتخابات یکی از حوزه‌های دانش جغرافیای سیاسی است که به واکاوی تعامل فضا، مکان، فرایندهای انتخاباتی، تنوع تصمیمات و نتایج آراء رأی‌دهندگان نواحی مختلف، اثرگذاری تفاوت‌های فضایی در رفتار سیاسی و شکل‌گیری حوزه‌های انتخاباتی می‌پردازد.

انتخابات و فضای حاکم بر آن در هر جامعه‌ای، متشکل از اجزای زیر است:

۱- برگزارکنندگان؛ دولت، احزاب و گروه‌هایی که نامزدها به آنان وابسته‌اند. ۲- انتخاب شونده‌ها؛ نامزدهای انتخاباتی که احیاناً وابستگی حزبی یا گروهی دارند و علاوه بر خصوصیات شخصی‌شان، معمولاً سوابق مدیریتی نیز داشته‌اند. ۳- انتخاب‌کنندگان؛ شرکت‌کنندگانی که برای واگذاری و انتقال قدرت به نامزدهای انتخاباتی وارد عرصه انتخابات می‌شوند. آنان واجد شرایط رأی‌دادن هستند و ممکن است وابستگی حزبی یا گرایش به احزاب و گروه‌ها یا نامزدها داشته باشند. ۴- قوانین انتخاباتی: قوانینی که هر کشور برای برگزاری انتخابات وضع می‌کند و ممکن است شامل سن حق رأی یا نحوه گزینش کاندیداها برای ورود به عرصه انتخابات باشد. ۵- فضای حاکم بر جامعه: شامل موضوعات سیاسی و فضای فرهنگی- اجتماعی و اقتصادی حاکم در زمان انتخابات.

انتخابات ریاست جمهوری در ایران

در ایران، پیش از انقلاب اسلامی هر چند انتخاباتی در سطح محلی (و ملی) برگزار می‌شد، اما مشارکت گسترده مردمی در تصمیم‌گیری‌های ملی مشاهده نمی‌شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی با توجه به تغییر نظام سیاسی و نوع حکومت انتخابات به صورتی گسترده در سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی برگزار می‌گردد.

امروزه بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، انتخاباتی چهارگانه در کشور برگزار می‌شود؛ - انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی، شوراهای اسلامی شهر و روستا و انتخابات مجلس خبرگان رهبری- در این میان «انتخابات ریاست جمهوری» مطابق قانون اساسی هر چهار سال یکبار، با رأی مستقیم مردم و با اکثریت مطلق آرای

شرکت‌کنندگان انجام می‌شود و انتخاب مجدد رئیس جمهور به صورت متوالی تنها برای یک دوره بلامانع است.

بر این مبنا ایرانیان هر ۴ سال یک بار تبلیغات سیاسی و آرای همگانی را در مقیاس بزرگ (کشور) تجربه می‌کنند. بدون شک رفتار مردم در جریان این انتخابات نشان‌دهنده واکنش‌های آنان به مسائل داخلی و حتی متأثر از رخداد‌های جهانی از جمله تبلیغات بیگانگان محسوب می‌شود.

تاکنون **دوازده دوره انتخابات ریاست جمهوری** در ایران برگزار شده است که هر چند فراز و فرودهایی در تعداد کاندیداها، میزان مشارکت و تغییراتی در انگیزه مشارکت شهروندان شاهد هستیم؛ اما بررسی این انتخابات نشان از اهمیت آن و حضور گسترده مردم در انتخابات ریاست جمهوری دارد.

جدول ۱: نتایج و میزان مشارکت در دوازده دوره انتخابات ریاست جمهوری در ایران

دوره انتخاباتی	تاریخ رأی گیری	واجدین شرایط	شرکت کنندگان	درصد مشارکت	تعداد کاندیدا	منتخب مردم	درصد آراء منتخب	گرایش منتخب
دوره اول	۵۸/۱۱/۱۵	۲۰۹۹۳۶۴۳	۱۴۱۵۲۸۸۷	۶۷.۵	۱۰	بنی صدر	۵۲.۵	لیبرال
دوره دوم	۶۰/۵/۲	۲۲۶۸۷۰۱۷	۱۴۷۴۴۸۰۳	۶۴	۴	رجایی	۸۵.۷	راست
دوره سوم	۶۰/۷/۱۰	۲۲۶۸۷۰۱۷	۱۶۸۴۷۷۱۷	۷۴	۴	آیت اله خامنه ای	۹۹.۷	راست
دوره چهارم	۶۴/۴/۲۵	۲۵۹۹۳۸۰۲	۱۴۲۳۸۵۸۷	۵۵	۳	آیت اله خامنه ای	۸۴.۵	راست
دوره پنجم	۶۸/۵/۶	۳۰۱۳۹۵۹۸	۱۶۴۵۲۶۷۷	۵۵	۲	هاشمی رفسنجانی	۵۲.۶	میان‌رو
دوره ششم	۷۲/۳/۲۱	۳۳۱۵۶۰۵۵	۱۶۷۹۶۷۸۷	۵۱	۴	هاشمی رفسنجانی	۶۳.۱	میان‌رو
دوره هفتم	۷۶/۳/۲	۳۶۴۶۶۴۷۸	۲۹۱۴۷۷۴۵	۸۰	۴	خاتمی	۹۰.۲	چپ
دوره هشتم	۸۰/۳/۱۸	۴۲۱۷۰۲۳۰	۲۸۱۵۵۸۱۹	۶۷	۱۰	خاتمی	۷۶.۹	چپ
دوره نهم (۱)	۸۴/۳/۲۷	۴۸۷۸۶۴۱۸	۲۹۳۱۷۰۴۲	۶۲.۷	۷	احمدی نژاد	۲۰.۳۳	راست
دوره نهم (۲)	۸۴/۴/۳	=	=	۵۹.۷	۲	احمدی نژاد	۶۳.۱۹	راست
دوره دهم	۸۸/۳/۲۲	۴۶۱۹۹۹۹۷	۳۹۱۶۵۱۹۱	۸۵	۴	احمدی نژاد	۶۲.۶۳	راست
دوره یازدهم	۹۲/۳/۲۴	۵۰۴۸۳۱۹۲	۳۶۷۰۴۱۵۶	۷۲/۷	۶	روحانی	۵۲/۴۳	معتدل (میان)
دوره دوازدهم	۹۶/۲/۲۹	۵۶.۴۱۰.۲۳۴	۴۱۲۲۰۱۳۱	۷۳	۴	روحانی	۵۷.۱۴	معتدل (میان)

منبع: وزارت کشور، نتایج (تفکیکی) دوازده دوره انتخابات ریاست جمهوری

نکته قابل توجه در خصوص انتخابات ریاست جمهوری در جمهوری اسلامی ایران این است که مردم به نظام و انقلاب خود و به طور ویژه برای این انتخابات اهمیت فراوانی قائل هستند و به دلایل عدیده از جمله دلایل فوق خود را ملزم و متعهد به شرکت در این انتخابات می‌دانند.

اکنون نیز کشور با همه تحولات اقتصادی، سیاسی و ژئوپلیتیک و در آستانه ورود به گام دوم انقلاب اسلامی، یکی دیگر از انتخابات مهم ریاست جمهوری را در پیش رو دارد و شهروندان ایرانی همراه با جریان‌های سیاسی خود را برای آزمونی دیگر در «۲۸ خردادماه ۱۴۰۰» آماده می‌کنند. انتخاباتی که متأثر از رویدادهای مختلف داخلی و بین‌المللی از جمله انتخابات گذشته آمریکا، می‌تواند اثرات گسترده‌ای بر اوضاع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشورمان و منطقه بسیار حساس غرب آسیا داشته باشد.

علی صادقی، دکتری جغرافیای سیاسی

سردبیر «فصلنامه پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی»